Zamyšlení nad hodnotami Eulerovy funkce

Tento článek se blíže věnuje některým myšlenkám z článku *Hodnoty Eulerovy funkce* . Počítám s jeho postupným upravováním.

0. Označení

$\mathcal{N}_0$ – množina všech přirozených čísel (včetně 0),

$\mathcal{N}$ – množina všech nenulových přirozených čísel

$\mathcal{P}$ – množina všech prvočísel

$\mathcal{H}$ – množina všech hodnot dané funkce

$\subset$ – podmnožina (s vyloučením rovnosti)

$\subseteq$ – podmnožina (s možností rovnosti)

1. Pojmy

Pro $i \in \mathcal{N}$ definujeme $\varphi(n)$ jako počet přirozených čísel, která jsou menší nebo rovná n a jsou s n nesoudělná. Funkci nazýváme ***Eulerovou funkcí***.

V oboru hodnot $\mathcal{H}(\varphi)$ Eulerovy funkce leží jediné liché číslo, a to 1; $1 = \varphi(1) = \varphi(2)$. Některá sudá čísla jsou hodnotami Eulerovy funkce, některá nikoli. Mezi stem sudých čísel, jež jsou menší nebo rovná 200, neleží v $\mathcal{H}(\varphi)$ těchto 29 sudých čísel:

14	26	34	38	50	62	68	74	76	86
90	94	98	114	118	122	124	134	142	146
152	154	158	170	174	182	186	188	194	

Dále pro $i \in \mathcal{N}$ definujeme ***relativní Eulerovu funkci*** $\Phi(n)$ jako podíl $\varphi(n)/n$. Její převrácenou hodnotu $1/\Phi(n)$nazveme ***Hildegardinou funkcí*** $\mathrm{Hi}(n)$, tedy

$$\Phi(n) = \varphi(n)/n,$$
$$\mathrm{Hi}(n) = n/\varphi(n).$$

Platí

$$\mathcal{H}(\Phi) \subset (0; 1\rangle,$$
$$\mathcal{H}(\mathrm{Hi}) \subset \langle 1; \infty)$$

Platí zde ostré inkluze, neboť oba obory hodnot na levých stranách jsou spočetné množiny, kdežto intervaly na pravých stranách mají mohutnost kontinua.

Dále definujme funkce *prvofaktoriál* **Prfac**t a *subprvofaktoriál* **SPrf** (druhá z nich je definována jen pro potřeby tohoto článku, případně pozdějších článků s ním souvisejících). Pro i-té prvočíslo (v uspořádání podle velikosti) použijme označení q_i. Tedy $q_1 = 2$, $q_2 = 3$, ..., $q_6 = 13$, ...
Položme

$$\mathrm{Prfact}(n) = q_1 \cdot q_2 \cdot \ldots \cdot q_n = \Pi_{i=1}^{n} q_i.$$

Tedy Prfact(1) = 2, Prfact(2) = 6, Prfact(3) =30, Prfact(4) = 210, ...
Množinu všech hodnot funkce Prfact označme PRF; tedy

PRF $=_{\text{def}} \mathcal{H}$(Prfact).

Všechny hodnoty funkce Prfact jsou dělitelné dvěma, žádná však není dělitelná 4. Při zápisu v desítkové soustavě mají hodnoty funkce Prfact, které jsou aspoň dvojciferné, jako poslední číslici 0 a jako předposlední 1, 3, 7 nebo 9.
PRF = {2; 6; 30; 210; 2310; 30 030; 510 510; ...}

Pro úvahy kolem Eulerovy funkce zaveďme zmíněný subprvofofaktoriál

$$\text{SPrf}(n) = (q_1-1) \,.\, (q_2-1) \,.\, \ldots \,.\, (q_n-1) = \Pi_{i=1}^{n} (q_i-1).$$

Tedy SPrf(1) = 1, SPrf(2) = 2, SPrf(3) = 8, SPr(4) = 48, ...
Množinu všech hodnot funkce SPrf označme SPR.
Hodnoty funkcí Prfact(n), Hi(Prfact(n)) a Sprf (n) pro $n \leq 12$ uvádí tabulka 1; je v ní rovněž uveden rozklad hodnot Sprf (n) na prvočinitele.

Všechny hodnoty funkce SPrf(n) pro $n > 1$ jsou dělitelné dvěma, pro $n > 2$ jsou dokonce dělitelné 2^n.
Zatímco prvočíselný rozklad hodnot funkce Prfact je triviální záležitostí, o prvočíselném rozkladu hodnot funkce SPrf žádné takové tvrzení neplatí.
SPR = {1; 2; 8; 48; 480; 5760; 92 160; ...}

Tab. 1. Funkce Prfact a SPfr pro $n \leq 12$

					Prvočíselný rozklad SPrf(n)				
n	q[n]	Prfact(n)	Hi(Prfact(n))	SPrf(n)	2	3	5	7	11
1	2	2	2	1	0	0	0	0	0
2	3	6	3	2	1	0	0	0	0
3	5	30	3,75	8	3	0	0	0	0
4	7	210	4,375	48	4	1	0	0	0
5	11	2 310	4,8125	480	5	1	1	0	0
6	13	30 030	5,213541667	5 760	7	2	1	0	0
7	17	510 510	5,539388021	92 160	11	2	1	0	0
8	19	9 699 690	5,8471318	1 658 880	12	4	1	0	0
9	23	223 092 870	6,112910518	36 495 360	13	4	1	0	1
10	29	6 469 693 230	6,331228751	1 021 870 080	15	4	1	1	1
11	31	200 560 490 130	6,542269709	30 656 102 400	16	5	2	1	1
12	37	7 420 738 134 810	6,723999423	1 103 619 686 400	18	7	2	1	1

Větší prvočinitel než 11 se v rozkladu uvedených hodnot SPrf nevyskytuje

2. Výpočet hodnot funkcí φ, Φ a Hi

Nechť

(2.0) $n = (p_1 \wedge k_1).(p_2 \wedge k_2). \dots . (p_m \wedge k_m)$

je prvočíselný rozklad čísla n. Platí

(2.1) $\varphi(n) = (p_1 - 1).(p_1 \wedge (k_1 - 1)) . (p_2 - 1).(p_2 \wedge (k_2 - 1)). \dots . (p_m - 1).(p_m \wedge (k_m - 1))$,

a tedy

(2.2) $\Phi(n) = [(p_1 - 1). (p_2 - 1). \dots . (p_m - 1)]/[p_1.p_2. \dots .p_m] =$
$= (1 - p_1^{-1}) . (1 - p_2^{-1}) . \dots . (1 - p_m^{-1})$,

(2.3) $\mathrm{Hi}(n) = [p_1.p_2. \dots .p_m]/[(p_1 - 1). (p_2 - 1). \dots . (p_m - 1)] =$
$= (1 + (p_1-1)^{-1}) . (1 + (p_2-1)^{-1}) . \dots . (1 + (p_m-1)^{-1})$.

Nechť $i \in \mathcal{N}$. Pak ze vztahu (2.1))plyne

(2.4) $\varphi(\mathrm{Prfact}(i)) = \mathrm{SPrf}(i)$.

Označme

(2.5) $\mathrm{Himax}(n) = \max_{j\in\{1,2,\dots,n\}} \mathrm{Hi}(j)$

Himax je neklesající funkce. Pro každé $n \in \mathcal{N}$ platí:

(2.6) $(\exists i)\ \mathrm{Himax}(n) = \mathrm{Hi}(\mathrm{Prfact}(i))$

(2.7) $\mathcal{H}\ (\mathrm{Himax}) = \mathbf{PRF}$

Hodnotu Prfact(i), uvedenou v (2.6), nazveme ***prvofaktoriálovým základem*** čísla n; označíme ji Pfbas(n). Hodnoty funkcí Himax(n) a Pfbas(n) ($n \le 40$) ukazuje pro ilustraci tabulka 2; jsou v ní uvedeny i hodnoty $\varphi(n)$ a Hi(n).

Zastavme se u funkce Hi(Prfact(n)). Platí:

(2.11) $\mathrm{Hi}(\mathrm{Prfact}(n)) = \mathrm{Prfact}(n)/\varphi(\mathrm{Prfact}(n)) =$
$= \Pi_{i=1}^{n} q_i / \Pi_{i=1}^{n} (q_i - 1) = \Pi_{i=1}^{n} (q_i/(q_i - 1)) =$
$= \Pi_{i=1}^{n} (1 + 1/(q_i - 1))$

Hi(Prfact(n)) je tedy funkce rostoucí; z tabulky 1 je patrno, že její růst se s rostoucím n zpomaluje. Jak dále ukážeme, přesto platí

(2.12) $\lim \mathrm{Hi}(\mathrm{Prfact}(n)) = \infty$

Vraťme se k poslednímu vyjádření ve vztahu (2.11):

(2.13) $\Pi_{i=1}^{n} (1 + 1/(q_i - 1)) > \Pi_{i=1}^{n} (1 + 1/q_i) >$
$> 1 + \Sigma_{i=1}^{n} 1/q_i$

Je známo, že harmonická řada (součet převrácených hodnot přirozených čísel) diverguje. Platí ovšem i silnější tvrzení, totiž že součet převrácených hodnot prvočísel diverguje, tj.

(2.14) $\lim \Sigma_{i=1}^{n} 1/q_n = \infty$,

a tedy

(2.15) $\lim \mathrm{Hi}(\mathrm{Prfact}(n)) = \lim \Pi_{i=1}^{n} (1 + 1/(q_i - 1)) >$

$> \lim \Pi_{i=1}^{n} (1 + 1/q_i) > \lim \Sigma_{i=1}^{n} 1/q_n = \infty$

Tab. 2

n	$\varphi(n)$	Hi(*n*)	Himax(*n*)	pfbas(*n*)
1	1	1	1	1
2	1	2	2	2
3	2	1,5	2	2
4	2	2	2	2
5	4	1,25	2	2
6	2	3	3	6
7	6	1,167	3	6
8	4	2	3	6
9	6	1,5	3	6
10	4	2,5	3	6
11	10	1,1	3	6
12	4	3	3	6
13	12	1,083	3	6
14	6	2,333	3	6
15	8	1,875	3	6
16	8	2	3	6
17	16	1,063	3	6
18	6	3	3	6
19	18	1,056	3	6
20	8	2,5	3	6
21	12	1,75	3	6
22	10	2,2	3	6
23	22	1,045	3	6
24	8	3	3	6
25	20	1,25	3	6
26	12	2,167	3	6
27	18	1,5	3	6
28	12	2,333	3	6
29	28	1,036	3	6
30	8	3,75	3,75	30
31	30	1,033	3,75	30
32	16	2	3,75	30
33	20	1,65	3,75	30
34	16	2,125	3,75	30
35	24	1,458	3,75	30
36	12	3	3,75	30
37	36	1,028	3,75	30
38	18	2,111	3,75	30
39	24	1,625	3,75	30
40	16	2,5	3,75	30

Protože posloupnost Hi(Prfact(n)) je vybranou posloupností z posloupnosti Hi(n), platí

(2.16) $\limsup \mathrm{Hi}(n) = \infty$.

3. Množiny $\varphi^{-1}(m)$

Symbolem $\varphi^{-1}(m)$ označíme množinu $\{n \in \mathcal{N} \mid \varphi(n) = m\}$, tedy

$$\varphi^{-1}(m) =_{\mathrm{df}} \{n \in \mathcal{N} \mid \varphi(n) = m\}.$$

Zmínili jsme, že lichá čísla j větší než 1 a také některá sudá čísla j (např. 14, 26, 34, ..., 114, ...) neleží v $\mathcal{H}(\varphi)$, tedy pro ně

$$\varphi^{-1}(j) = \emptyset.$$

Do množiny $\mathcal{H}(\varphi)$ patří všechna *prvočíselně pokrytá* sudá čísla, tj. taková sudá čísla $2t$, že $2t + 1$ je prvočíslo ($2t$ je hodnotou Eulerovy funkce pro toto prvočíslo). Z vyjádření (2.1) čísla s rozkladem (2.0) plyne:
Pokud je číslo k dvojnásobkem lichého prvočísla, $k = 2.p$, pak $k \in \mathcal{H}(\varphi)$ jen tehdy, je-li prvočíselně pokryté; pokud $p > 3$, pak $\varphi^{-1}(k) = \{2.p + 1; 4.p + 2\}$.

Pro dané přirozené číslo m se budeme snažit najít "co nejmenší" interval $I \subset \mathcal{N}$ takový, aby

(3.0) $\varphi^{-1}(m) \subseteq I$

a aby jeho určení nebylo příliš výpočetně komplikované. (Autor si je vědom vágnosti požadavků, kladených na I.)

Nechť $n \in \mathcal{N}$. K němu určeme $r \in$ PRF, $r = \mathrm{Prfact}(i)$, $r \le n < r'$, $r' = \mathrm{Prfact}(i + 1)$. Pak

(3.1) $\mathrm{Hi}(n) < \mathrm{Hi}(r')$

Uvažujme nyní přirozené číslo m s prvočíselným rozkladem (2.0). Hodnota Eulerovy funkce $\varphi(m)$ má vyjádření (2.1). Zde mezi čísly $p_i - 1$ může být nanejvýš jedno liché, a to 1 (pokud $p_1 = 2$). Ve součinu (2.1) je proto aspoň $r - 1$ sudých čísel, a tedy v prvočíselném rozkladu čísla $\varphi(m)$ je číslo 2 aspoň v mocnině $r - 1$.

Platí tedy:

Nechť $k = \varphi(m)$. Nechť $s' = \max\{x ; 2^x \mid k\}$. Pak v prvočíselném rozkladu čísla m se vyskytuje nanejvýš s' různých lichých prvočinitelů, a tedy nanejvýš $s = s' + 1$ všech prvočinitelů. Pro číslo r z rozkladu (2.0) tedy platí $r \le s$. Poznamenejme, že k určení hodnoty s je třeba znát k, kdežto číslo m znát třeba není.

Příklad: Nechť $k = 18$, tedy platí např. $k = \varphi(54)$. Protože $2|18$, neplatí $4|18$, tedy tedy $s' = 1$, a tak $s = 2$. Přitom $r = 2$.

Označme T(s) součin

(3.2) $\mathrm{T}(s) = (1 - q_1^{-1}) \dots (1 - q_s^{-1})$

Platí $T(s) \in (0; 1)$, a tedy $1/T(s) \in (1; \infty)$, viz tab. 3.

Tabulka 3 uvádí čísla $k \in \mathcal{H}(\varphi)$, která jsou menší nebo rovna 60. Je v ní uveden jejich prvočíselný rozklad, přičemž prvočíselně pokrytá čísla tam jsou vyznačena tučně kurzívou. Jsou tam uvedeny i hodnoty $s(k)$, $1/T(s)$, $k/T(s)$ a výčtem prvků také množiny $\varphi^{-1}(k)$. Pro čísla $k \in \mathcal{H}(\varphi) \cap \{1; 2; \ldots; 59, 60\}$ je z tabulky 3 patrná platnost nerovnosti (3.8).

Věnujme se dále hledání intervalu v $\mathcal{N}$, v němž leží pro dané $k \in \mathcal{H}(\varphi)$ celá množina $\varphi^{-1}(k)$ a který není zbytečně velký.

Protože pro libovolné i platí $p_i \geq q_i$, je $p_i^{-1} \leq q_i^{-1}$, a tedy $1 - p_i^{-1} \geq 1 - q_i^{-1}$. Opakovaným použitím této nerovnosti dostaneme

(3.3) $\Phi(m) = (1 - p_1^{-1}) \ldots (1 - p_r^{-1}) \geq T(r)$

Protože $s \geq r$, je $T(r) \geq T(s)$, a tak

(3.4) $\Phi(m) = (1 - p_1^{-1}) \ldots (1 - p_r^{-1}) \geq T(s)$.

Tedy

(3.5) $\Phi(m) = \varphi(m)/m \geq T(s)$,

odkud dostáváme

(3.6) $m \leq \varphi(m) / T(s)$.

Označme $\varphi(m) = k$. Pro libovolné $n \in \varphi^{-1}(k)$ tedy platí

(3.7) $n \leq k / T(s(k))$,

a tedy

(3.8) $\max \varphi^{-1}(k) \leq k / T(s(k))$.

Našli jsme tak interval, který splňuje vztah (3.0) včetně neurčitě formulovaných požadavků na něj kladených. Pro libovolné $k \in \mathcal{N}$ tedy platí

(3.9) $\boxed{\varphi^{-1}(k) \subset \langle k; k/T(s(k)) \rangle}$

Poznamenejme, že ze vztahu (2.1) plyne:
pokud pro nějaké liché číslo y platí $y \in \varphi^{-1}(k)$, pak také $2.y \in \varphi^{-1}(k)$;
pro každé $k \in \mathcal{H}(\varphi)$ tedy je $\max \varphi^{-1}(k)$ sudé číslo.

Tab.3

	Prvočíselný rozklad čísla k (mocnitele)								Hodnoty funkcí z kap. 3			Množina $\varphi^{-1}(k)$									
k	2	3	5	7	11	13	23	29	$s(k)$	$1/\mathrm{T}(s)$	$k.1/\mathrm{T}(s)$										
1									1	2	2	1	2								
2	1								2	3	6	3	4	6							
4	2								3	3,75	15	5	8	10	12						
6	1	1							2	3	18	7	9	14	18						
8	3								4	4,375	35	15	16	20	24	30					
10	1		1						2	3	30	11	22								
12	2	1							3	3,75	45	13	21	26	28	36	42				
16	4								5	4,81	77	17	32	34	40	48	60				
18	1	2							2	3	54	19	27	38	54						
20	2		1						3	3,75	75	25	33	44	50	66					
22	1				1				2	3	66	23	46								
24	3	1							4	4,375	105	35	39	45	52	56	70	72	78	84	90
28	2			1					3	3,75	105	29	58								
30	1	1	1						2	3	90	31	62								
32	5								6	5,21	167	51	64	68	80	96	102	120			
36	2	2							3	3,75	135	37	57	63	74	76	108	114	126		
40	3		1						4	4,375	175	41	55	75	82	88	100	110	132	150	
42	1	1		1					2	3	126	43	49	86	98						
44	2				1				3	3,75	165	69	92	138							
46	1						1		2	3	138	47	94								
48	4	1							5	4,81	231	65	104	105	112	130	140	210			
52	2					1			3	3,75	195	53	106								
54	1	3							2	3	162	81	162								
56	3			1					4	4,375	245	87	116	174							
58	1							1	2	3	174	59	118								
60	2	1	1						3	3,75	225	61	77	93	99	122	124	154	186	198	

Praha, srpen 2026
Poslední úprava 29.8.2026 (tab. 3: $\varphi^{-1}(40)$, $\varphi^{-1}(56)$)